

МЕНЕДЖМЕНТ І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Зоряна АДАМСЬКА
кандидат психологічних наук,
декан факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
zoryanada@ukr.net

СУБ'ЄКТНІСТЬ УЧНІВ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Сьогодні українська система освіти зазнає глибоких трансформацій в контексті запровадження профільної середньої освіти, орієнтованої на підготовку учнів до свідомого професійного та життєвого самовизначення. Водночас, динамічні зміни на ринку праці зумовлюють потребу в ініціативних, мобільних і самостійних особистостях, здатних навчатися впродовж життя, адаптуватися до змін і приймати нестандартні рішення. У цих умовах актуалізується ключова місія школи – створення умов для професійного самовизначення старшокласників і розвитку творчої особистості, здатної до ефективної діяльності та самореалізації.

Особливої ваги в умовах профільної освіти набуває розвиток учня як активного суб'єкта власної освітньої траєкторії. Розвиток суб'єктності є важливим чинником підготовки учнів до цих викликів, оскільки сприяє формуванню внутрішньої мотивації, професійної спрямованості та готовності до усвідомленого вибору подальшого освітнього і професійного шляху. Адже становлення майбутнього фахівця передбачає не лише засвоєння знань, умінь і професійно значущих якостей, а насамперед розвиток особистості. Справжній професійний розвиток має характер саморозвитку і ґрунтується на внутрішній позиції особистості, а не на зовнішньому примусі. У зв'язку з цим актуальним завданням закладу освіти є формування активного суб'єкта, здатного до самотворення, саморефлексії та перетворення не лише зовнішньої дійсності, а й самого себе.

Теоретичні основи організації та функціонування профільного навчання розроблялися у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників (А. Алексюк, А. Бойко, Г. Васьківська, С. Гончаренко, М. Гузик, М. Ерсс, І. Лернер, Л. Липова, І. Лікарчук, К. Лугма, В. Огнев'юк, Ю. Пархомень, Л. Покросна, О. Савченко, П. Сікорський, А. Сологуб, Н. Чайченко, Н. Шиян

та ін.); психологічні аспекти профільного навчання вивчали Г. Балл, І. Бех, П. Перепелиця, В. Рибалка, С.Максименко та ін.

Так, Г. Васківська з колективом співавторів, здійснивши теоретичний аналіз напрацювань щодо впровадження профільного навчання, виокремили три основні аспекти реалізації профільного навчання у закладах загальної середньої освіти: соціальний, психологічний і дидактичний. У психологічному вимірі мета профільного навчання полягає у створенні умов для переходу до суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі «учень - учитель», за яких спільна діяльність стає джерелом саморозвитку обох сторін [3].

Ю. Швалб зауважує, що найголовніше в учбовій діяльності – це звернення погляду молодої людини на саму себе: чи стала вона для самої себе суб'єктом, який постійно і безперервно змінюється. Це передбачає, що в учня повинна бути сформована суб'єктність, готовність до учбової діяльності, в основі якої лежить рефлексія власної самозміни. Саме в учбово-професійній діяльності предметом змін вперше стає сам учень як суб'єкт, що здійснює цю діяльність [4]. Тому сучасна система освіти повинна орієнтуватися не на абстрактні уявлення про соціальну потребу тих чи інших знань, а на інтереси самих споживачів цих знань – суб'єктів учбової діяльності. У цьому контексті доцільно говорити про освіту як про особливий освітній простір життєдіяльності особистості, – простір, в якому суб'єкт має можливість самостійно, осмислено і відповідально обирати форми і зміст власної освіти. Адже тільки ставши активним суб'єктом побудови та розвитку власної освіти, учень стає повноцінним її учасником [4].

В. Татенко розглядає людину як самодостатнього суб'єкта – автора власного життя. Запропонована ним модель людини як суб'єкта діяльності включає шість взаємопов'язаних етапів: 1) визначення мети власного життя; 2) знаходження або створення засобів, необхідних для її досягнення; 3) прийняття рішення про перехід від задуму до його здійснення через співвіднесення своїх «хочу» й «можу» з актуальною ситуацією; 4) реалізація задуманого через подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод; 5) оцінка отриманих результаті; 6) інтеграція індивідуального досвіду [2].

Водночас слід пам'ятати, що суб'єктна активність передбачає не тільки вільну, нічим не обмежену творчість, але й самоорганізацію, самодисципліну, вимогливість до себе, а десь і самопримус. На думку вченого, функціональна логіка діяльності суб'єкта протилежна до логіки становлення суб'єктних якостей в онтогенезі. Саме на етапі зрілості максимально актуалізується суб'єктно-діяльнісний потенціал людини, відбувається її звернення на себе, на свою значущість, усвідомлюється авторство власного життя. Характерними ознаками зрілого суб'єкта діяльності виступають здатність до самовизначення, саморозвитку та самореалізації. На етапі професійного розвитку суб'єкта відбувається подальше входження в систему міжособистісних стосунків і подальший розвиток, формування усіх елементів структури суб'єкта діяльності, в тому числі й професійної самосвідомості [2].

Бути повноцінним суб'єктом учбової діяльності, за І. Бехом, означає, що вихованець сам себе розвиває, і ніхто за нього цього не зробить. «Результат саморозвитку є самодетермінованим, внутрішньо спричиненим, а діяльність педагога, включаючи навчальний зміст і методи, на основі яких вона розгортається, – це лише умова для генези того чи іншого психічного утворення [1, с. 12]».

Однак важливо наголосити на тому, що стати справжнім суб'єктом учбово-професійної діяльності учень може тільки взаємодіючи з педагогом. Вони разом як рівноправні суб'єкти освітнього процесу повинні здійснювати діяльність від мети як бажаного образу майбутнього – до результату. Сучасний учитель профільної школи має бути гуманною особистістю, яка послідовно дотримується морально-етичних принципів, виявляє особисту зацікавленість у результатах профільного навчання, характеризується високим рівнем професійної компетентності, комунікабельністю та готовністю до обміну методичним досвідом. У контексті розвитку суб'єктності учнів першочерговими завданнями вчителя профільної школи є:

а) створення дидактичних умов практичної орієнтації освітнього процесу, що передбачає посилення аксіологічного аспекту навчання, забезпечення зв'язку навчального змісту з реальним життям, використання інтерактивних форм і методів навчання та акцентування на діяльнісному компоненті освіти;

б) виявлення й розвиток природних задатків і здібностей учнів, а також формування ключових і професійно значущих компетентностей, необхідних для свідомого вибору майбутньої професії;

в) забезпечення варіативності та особистісної орієнтації навчання шляхом прогнозування, проєктування та супроводу індивідуальних освітніх траєкторій школярів на різних етапах навчання;

г) сприяння завершенню профільного та професійного самовизначення учнів – відповідно в основній і старшій школі.

Але жодні зусилля педагогів не приведуть до професійного зростання, якщо учень сам не захоче засвоювати матеріал і не рухається сам, не проявляє активність, не прагне піднятися вище, тобто не є суб'єктом учбової діяльності. Стимулом до такої діяльності можуть стати тільки спілкування суб'єктів, причому взаємореферентних, взаємозначущих одне для одного. Таке спілкування можливо реалізувати лише на рівні суб'єкт-суб'єктної (діалогічної) взаємодії суб'єктів освітнього простору, яка орієнтована на розвиток особистості, індивідуальності та активності суб'єкта учбово-професійної діяльності. Саме за таких умов учень як суб'єкт учбово-професійної діяльності перестає бути тільки споживачем, а потенційно стає виробником будь-якого інформаційного й освітнього змісту.

Отже, розвиток суб'єктності учнів у профільній школі є не лише педагогічною потребою, а й соціальною необхідністю, що забезпечує гармонійний розвиток особистості та підвищує ефективність і якість сучасної освіти. Суб'єктність учня передбачає здатність самостійно ставити цілі

навчання, приймати відповідальні рішення, здійснювати вибір профілю навчання відповідно до власних інтересів, здібностей і життєвих планів, а також рефлексувати власний досвід. Саме профільна школа створює сприятливі умови для розвитку цих якостей, оскільки надає можливість варіативності, індивідуалізації та диференціації навчання.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Дві експериментально-виховні стратегії – два етапи розвитку педагогічної науки. *Педагогіка і психологія*. 2000. №3. С.5 – 15.
2. Татенко В.О. Суб'єктна парадигма у психології освіти. *Педагогіка і психологія*. 2004. №2. С. 11–23.
3. Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект: кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська, та інші.]; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. Київ, КОНВІ ПРІНТ 2018. 260 с.
4. Швалб Ю.М. Поняття суб'єкта учбової діяльності [Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / [за заг. ред. В.О. Татенка]. К.: Либідь, 2006. С. 303–316.